УДК 94(480) «1917/1940»

«ФІНЛЯНДСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА» ЯК БІЛЬШОВИЦЬКА АВАНТЮРА

Д.В. Ковальов
аспірант III року навчання кафедри історії та політичної теорії
ДВНЗ «Національний Гірничий Університет»
Тел. +38050−914−17−76; e-mail: kdv_svoboda@ukr.net

Дослідження присвячене етапам формування та діяльності маріонеткових урядів так званої соціалістичної "народної республіки" у незалежній Фінляндії під проводом місцевих соціал-демократів і комуністів за допомогою прихованої і відкритої військової агресії більшовиків протягом 1918−1940-х рр. Основну увагу приділено ідеологічному контексту у совєцько-фінляндських міждержавних взаєминах у вказаний період як фундаменту усіх агресивних потуг більшовиків стосовно незалежної країни. Підкреслюється небезпека прецеденту формування маріонеткових "народних республік" у сусідніх з Росією країнах протягом 1917−2016 рр.

Ключові слова: Фінляндія, фінська визвольна війна, більшовицька революція, народна республіка, Зимова Війна.

Исследование посвящено этапам формирования и деятельности марионеточных правительств так называемой социалистической "народной республики" в независимой Финляндии под руководством местных социал-демократов и коммунистов с помощью скрытой и открытой военной агрессии большевиков в течение 1918−1940-х гг. Основное внимание уделено идеологическому контексту в советско-финляндских межгосударственных взаимоотношениях в указанный период как фундаменту всех агрессивных действий большевиков относительно независимой страны. Подчеркивается опасность прецедента формирования марионеточных "народных республик" в соседних с Россией странах в течение 1917−2016 гг.

Ключевые слова: Финляндия, финская освободительная война, большевистская революция, народная республика, Зимняя Война.

Research is devoted to the formation and operation stages of puppet government of the so-called socialist "People's Republic" in independent Finland led by local Social-Democrats and Communists with the help of hidden and open military aggression by Bolsheviks during the 1918−1940's. The major attention is paid to the ideological context of the Soviet-Finnish intergovernmental relations in the given period as the foundation of Bolsheviks' aggressive attempts concerning the independent country. The author emphasized the danger of forming puppet "people's republics" in the adjacent to Russia countries during 1917−2016.

Key words: Finland, Finnish civil war, the Bolshevists' revolution, People's Republic, Winter War.

Ось вже як 76 років пройшло з того моменту, як 30 листопада 1939 р. мілітарна машина більшовиків під назвою СССР розпочала свою маленьку переможну війну над крихітною північноєвропейською країною – Фінляндська Республіка. Героїчні 105 днів для фінської нації тривала ця Зимова Війна, а для більшовицького агресора вона стала черговою розмінною картою у великій геополітичній грі за майбутній перерозподіл сфер впливу у світі.

Як відомо, кожним народом у часи революційного та національно-визвольного піднесення рухають певні об'єднуючи ідеали, ідейні догми та перспективи кращого життя у майбутнього. Так, лише здійснивши кардинальні зміни в суспільстві та політичній системі сьогодні, завтра можна прокинутись у країні з молочними ріками та цукровими берегами. Про це думали і ті фіни, які натхненні закликами Сталіна йшли мабуть у свій останній бій на боці СССР у Зимовій Війні проти своїх кровних братів по інший бік фронту, прагнучи відродити ідеали Маркса-Леніна на фінляндських теренах від Віпурі (сучасний Виборг) до Оулу.

Ще під час визвольних змагань у самій Фінляндії з грудня 1917 р. до березня 1922 р. місцеві маргінальні елементи з числа фінляндської Соціал-демократичної партії зазомбовані більшовицькою пропагандою Леніна, Сталіна і Троцького щодо світової пролетарської революції прагнули побудувати у своїй батьківщині комуністичний рай. За задумом російських більшовиків, у Гельсінкі мала постати така собі контрольована маріонеткова "народна республіка", де головну роль відігравали б комуністи і соціалісти …

Для Фінляндії державна самостійність восени 1917 р. стала справжнім подарунком долі, за який, проте, ще варто було поборотись. У ніч з 25 на 26 жовтня 1917 р. Тимчасовий уряд Росії було повалено більшовиками, що стало вирішальним фактором у справі здійснення фінансової, військової та зовнішньополітичної незалежності Фінляндії [17: 158]. Дотримуючись своєї національно-політичної тактики, Владімір Ленін готовий був формально визнати незалежність Фінляндії, адже побоювався дій, що могли бути витлумачені як національне гноблення і, на його думку, завадили б розвитку революції. Помірно лояльна по відношенню до Тимчасового уряду фінляндська буржуазія за одну ніч більшовицького перевороту перейшла на бік повної державної самостійності Фінляндії, у той же час в Україні урядовці Центральної Ради вдовольнились проголошенням автономної Української Народної Республіки в межах оновленої Російської Федеративної Республіки.

Жовтневу революцію російських більшовиків влада ще автономної Фінляндії сприйняла як сигнал небезпеки. Навіть та частина фінляндської буржуазії, що була зацікавлена в економічних зв'язках із Росією, тепер орієнтувалася виключно на Німеччину і жадала прибуття німецьких військ, якщо не до континентальної Фінляндії, то хоча б на Аландські острови. Вже на 2-й день після більшовицького перевороту в Петрограді, закордонна делегація Центрального Комітету визволення Фінляндії передала у німецький військово-морський штаб меморандум з цього питання. 10 листопада 1917 р. Конні Зілліакус та Кай Доннер як уповноважені представники Центрального Комітету визволення Фінляндії направили німецькому уряду прохання "перейти до дій" у фінляндському питанні і для початку тимчасово окупувати Аландські острови, щоб не дати більшовикам піти у наступ на Гельсінгфорс [6: 190]. Німеччині було тоді не до цього, для неї першорядну важливість мало питання щодо забезпечення собі війни лише на один, західний фронт, адже східний з крахом Російської імперії як такий перестав існувати. Тому

уряд Німеччини вирішив дотримуватись вичікувальної позиції і обмежитись виключно матеріальним постачанням місцевих військових у Фінляндії.

Тим часом, 11 листопада 1917 р. Ленін направив лист лідерам фінляндських соціал-демократів з вимогою розпочати негайний всенародний страйк та провести перевибори в Едускунту [11: 205]. За кілька днів, 15 листопада 1917 р. Сенатом Фінляндії під головуванням Ееміля Сетяля було ухвалено остаточне рішення: Едускунта проголосила себе вищою державною владою у Великому князівстві Фінляндському [19: 199]. Ця можливість була передбачена в законі щодо успадкування престолу, що залишився ще з часів шведського правління: «*За відсутності претендентів на престол протягом півроку парламент мав право сам вирішити це питання...*» [18: 100]. Того ж дня уряд більшовиків у Петрограді одним зі своїх декретів проголосив "про право націй на самовизначення" [1: 32]. Розуміючі, що Фінляндії потрібен власний уряд 20 листопада 1917 р. увесь склад Сенату під головуванням Сетяля подав у відставку [20: 221].

На противагу прагненням фінляндським сенаторам 25 листопада 1917 р. на надзвичайному з'їзді Соціал-демократичної партії у Таммерфорсі представник російської партії більшовиків Іосіф Сталін запевнив свої фінляндських колег у тому, що майбутній уряд більшовиків у разі необхідності готовий буде надати допомогу фінляндським соціал-демократам, зокрема і зброю [2: 165]. 27 листопада 1917 р. зібрався Сенат нового складу під головуванням Пера-Евінда Свінгуфвуда, який почав обговорювати питання проголошення незалежності Фінляндії [14: 586]. В ніч з 27 на 28 листопада 1917 р. у Фінляндії спалахнув загальний страйк [15: 171]. У Гельсінгфорсі, Таммерфорсі та Віпурі озброєні загони місцевої "Червоної Гвардії" за допомогою російських військ заволоділи телеграфом і всіма урядовими установами. На ранок 28 листопада 1917 р. парламент Фінляндії, розуміючи катастрофічність ситуації, взяв на себе вищу державну владу і уповноважив Сенат підготувати проект нової конституції Фінляндії [16: 154]. Передаючи 4 грудня 1917 р. *проект нової конституції на розгляд парламенту Фінляндії*, голова Сенату Свінгуфвуд оголосив маніфест "До народу Фінляндії", який пізніше стали називати декларацією незалежності [7: 390]. В цьому маніфесті було оголошено намір змінити державний лад Фінляндії, подати до Едускунти проект нової фінляндської конституції, а також містилося звернення "До влади іноземних держав!" з проханням визнати політичну незалежність і суверенітет народу Фінляндії.

Одночасно з цим Сенат представив у парламенті ще й ряд інших законопроектів, покликаних полегшити здійснення найбільш невідкладних заходів з реформування майбутньої самостійної Фінляндської Держави до того, як нова конституція вступить в дію, а Свінгуфвуда було оголошено прем'єр-міністром і тимчасовим верховним правителем Великого князівства Фінляндського. 6 грудня 1917 р. голосуванням 100 – "за" і 88 – "проти" цей маніфест було ратифіковано [7: 392]. У Сенату *не було бажання визнавати* більшовицький уряд Леніна, який прийшов до влади шляхом державного збройного перевороту, але незабаром з'ясувалося, що без цього неможливе дипломатичне визнання Фінляндії іншими країнами, тож Свінгуфвуд змушений був звернутись до Ради Народних Комісарів РСФСР щодо визнання державної незалежності Фінляндії. Фінляндія стала незалежною державою. У той же час, вже протягом наступних 2-х тижнів розпочалися вуличні заворушення між прихильниками соціал-демократів і буржуазних партій, відновилися політичні сутички, що змусило Сенат Свінгуфвуда

та більшість депутатів Едускунти переїхати з Гельсінгфорса до більш безпечного Ніколайстада. 8 грудня 1917 р. в Петроград виїхала делегація соціал-демократичної фракції Едускунти, щоб з'ясувати позицію уряду більшовиків у питанні щодо незалежності Фінляндії [9: 90]. Ленін висловив думку, що РНК РСФСР визнає право Фінляндії на самовизначення в разі офіційного звернення з цього питання до Центрального Комітету партії більшовиків.

13 грудня 1917 р. Сенат Свінгуфвуда звернувся до Берліна з проханням надати молодій незалежній державі збройну допомогу, однак це клопотання було відхилено з тієї причини, що подібна інтервенція могла б серйозно ускладнити мирні переговори, які тоді вже відбувались у Брест-Литовську [9: 201]. Хоча Німеччина вела з РСФСР переговори про перемир'я і відновлення миру, вона вже в цей час планувала війну проти більшовиків, які загарбали всю Лівобережну Україну, Східну Білорусь, Естляндію та Ліфляндію. Озброюючи самостійний уряд незалежної Фінляндії, Німеччина мала на меті використати її потім у війні проти більшовизму у так званому "Поході на Схід" (нім. *Drang nach Osten*).

23 грудня 1917 р. комітет фінляндської Соціал-демократичної партії прийняв рішення звернутися до Центрального Комітету партії більшовиків з проханням про визнання незалежності Фінляндії [3: 33]. За 3 дні в Петроград виїхала делегація соціал-демократичної партії у складі Едварда-Отто-Вільгельма Гюллінга, Каарла-Гейкі Війка і Куллерво Маннера. І вже 27 грудня 1917 р. делегація соціал-демократів Фінляндії була прийнята Леніним у Смольному палаці. За свідченням Маннера голова РНК РСФСР зазначив: «*Разумеется, Финляндия будет самостоятельной. Мы большевики, не противимся этому, а, как вы знаете, делаем все, чтобы помочь вам...*» [11: 219]. 28 грудня 1917 р. в Петроград прибула офіційна делегація фінляндського Сенату у складі Карла-Югана-Алексіса Енкеля і Лаурі Ідмана, яка також звернулася до Леніна з вимогою визнати державну самостійність Фінляндії [20: 167]. Ленін відповів, що РНК РСФСР готовий визнати незалежність Фінляндії.

За кілька днів, 31 грудня 1917 р. представникам делегації фінляндського Сенату у Смольному палаці Ленін особисто вручив постанову РНК РСФСР про визнання незалежності Фінляндії [20: 169]. Як не дивно, але центральну роль в досягненні визнання незалежності Фінляндії урядом Леніна зіграли власне соціал-демократи. Більшовики були пов'язані даними раніше обіцянками і скористалися ситуацією для підштовхування фінляндців до розгортання "світової пролетарської революції" у себе вдома. Вирішальні бесіди Леніна і Льва Троцького з депутацією фінляндських соціал-демократів відбулися вночі з 27 на 28 грудня 1917 р. Не вірячи, що Сенат Свінгуфвуда піде на встановлення відносин із РСФСР, Троцький виставив це умовою при зверненні фінляндського Сенату до РНК РСФСР із проханням про визнання державної незалежності. Хоча визнання незалежності Фінляндії не гарантувало невтручання РСФСР в її внутрішні справи, якщо мова йшла про досягнення пролетарської єдності, що не знала кордонів ... Завдяки визнанню незалежності Фінляндії більшовиками, Сенат Свінгуфвуда знайшов суверенність, необхідну для військового співробітництва із Німеччиною та її союзниками, а також для створення власного військового відомства. Після затвердження 4 січня 1918 р. ВЦВК РСФСР "Декрету про державну незалежність Фінляндії", 10 січня 1918 р. коаліційна більшість Едускунти надала Сенату Свінгуфвуда усі урядові повноваження для створення міцної державної влади у Фінляндії [10: 17].

Визнання урядом Леніна державної самостійності Фінляндії істотно зміцнило становище законного уряду Свінгуфвуда, проте абсолютно суперечило більшовицькому розумінню "права народів на самовизначення" із подальшим їх приєднанням до "червоної імперії". Адже двояка політика більшовицького уряду Росії була продиктована бажанням підштовхнути соціал-демократів Фінляндії до збройного захоплення влади. Що й підтвердилося подальшим розвитком подій. До кінця грудня 1917 р. – початку січня 1918 р. фінляндські соціал-демократи вже майже зважилися взяти владу у Фінляндії в свої руки. Ця рішучість була обумовлена підтримкою російських військових, що й досі перебували у Фінляндії, переважна більшість яких знаходилась під пропагандою і повним контролем більшовиків, а також обіцянкою уряду РСФСР надавати їм всебічну допомогу. Крім того, починаючи з грудня 1917 р. для загонів фінляндської "Червоної Гвардії" з Петрограда регулярно постачалася нелегальна зброя та боєприпаси. За перший тиждень січня 1918 р. незалежність Фінляндії була визнана такими державами Європи як Франція, Швеція, Німеччина, Греція, Норвегія, Данія, Швейцарія та Австро-Мадярщина [5: 35]. Союзницькі зобов'язання деяких країн-учасниць Антанти і Перша світова війна затримували процес визнання незалежності Фінляндії. Велика Британія і США віддали перевагу спостереженню за розвитком відносин між Фінляндією, більшовиками та Німеччиною, а також за революційною ситуацією в самій повоєнній та розрізненій на національні вогнища Росії.

Протягом 1-5 січня 1918 р. Сенат Свінгуфвуда видав низку законів та указів, які повертали населеним пунктам, провінціям та губерніям Фінляндії стародавні фінські назви [7: 405]. А вже 12 січня 1918 р. парламент Фінляндії уповноважив Сенат Свінгуфвуда вжити жорстких заходів для наведення порядку в країні, тож це завдання доручили виконати генералу Карлу-Ґуставу-Емілю Маннергейму, колишньому офіцеру царської армії. Тим часом, 22 січня 1918 р. радикальне угруповання фінляндських соціал-демократів створило Виконавчий комітет робітників, який підготував план революційного перевороту в незалежній Фінляндії [13: 163]. Переворот вирішили здійснити за більшовицьким зразком і за допомогою російських військових, розквартированих у фортеці Свеаборг, бастіоні Іно та місті Віпурі. 25 січня 1918 р. Сенат Свінгуфвуда проголосив прибулі з Курляндії та Естляндії загони фінляндських єгерів, які до цього були на службі в Імперській Армії Німеччини, а також всі добровольчі озброєні формування "Шюцкора" (фін. *Suojeluskunta*) законними військами Фінляндії, які мали стати кістяком створюваної національної армії [6: 199]. За своєю природою вони ще залишалися своєрідним ополченням на місцях, що заважало їх ефективному бойовому використанню. Увечері 25 січня 1918 р. Маннергейм прийняв доленосне рішення приступити до бойових дій [7: 425]. У ніч на 26 січня 1918 р. загони "Шюцкора" в провінції Південна Пох'янмаа почали роззброювати гарнізони розквартированих тут російських військ – частини прикордонної варти та 423-го піхотного Лужського полку [7: 430]. На диво, російські війська не чинили опору! Військові дії фінляндських урядових військ були спрямовані проти тих російських збройних частин, які залишалися на території незалежної Фінляндії незважаючи на її визнання більшовицьким урядом. Саме тому спалахнула визвольна війна, яка по суті була боротьбою за свободу фінляндців від "червоного хижака" зі Сходу. Цей факт не може змінити і та обставина, що незабаром збройні сили, підпорядковані Маннергейму, були змушені вести військові дії не тільки проти росіян, але і проти

бунтівників всередині країни. Ні законний уряд на чолі із Свінгуфвудом, ні Фінляндська Армія не були винні в цьому, адже вина повністю лежала на керівниках "червоного заколоту", яких підбурював до бунту більшовицький уряд Леніна. Тим часом, в кінці січня 1918 р. ліворадикальна фракція Соціал-демократичної партії під проводом свого лідера Куллерво Маннера здійснила державний переворот і проголосила створення так званої "народної" Фінляндської Соціалістичної Робітничої Республіки (фін. *Suomen sosialistinen työväentasavalta*) з центром у Гельсінкі [5: 43]. План російських більшовиків почав втілюватись у життя! У спекотну воєнну весну 1918 р. над проектом конституції соціалістичної Фінляндії в своєму заміському будинку на Карельському перешийку працював Отто-Вілле Куусінен, майбутній лідер фінських комуністів. А проте територія, яку займали "червоні заколотники" соціалістичної Фінляндії, була не значною – лише 6 з 19 провінцій на півдні країни. Маннер і Куусінен планували поширити "червону революцію" на всю територію Фінляндії, проте непідготовленість загонів фінляндської "Червоної Гвардії" у боях із загартованими єгерями Маннергейма поблизу міст Турку, Вілппула, Гейнола, Антреа та Савітайпалє, змусила "червоних заколотників" піти на змову з Леніним. Тож 1 березня 1918 р. у Петрограді делегація від уряду соціалістичної Фінляндії (Рада Народних Уповноважених) підписала договір про дружбу з керівництвом РСФСР, за умовами якого більшовики зобов'язувались надати військову та фінансову допомогу [9: 93].

Протягом лютого-березня 1918 Рада Народних Уповноважених соціалістичної Фінляндії зіткнулась з серйозними проблемами, найголовнішою з яких був власне саботаж робітників промислових підприємств у Турку, Гельсінкі, Рійгімякі та Лагті. Велика частина фінського пролетаріату оголосила про початок страйку і визнання законним уряд Свінгуфвуда у Ваасі [2: 45]. Внаслідок цього "червоні заколотники" втратили контроль над фінансами, продовольством та залізничним сполученням між Гельсінкі і Петроградом. Урядовцям соціалістичної Фінляндії не вистачало досвіду роботи в реальному уряді, тому їм на допомогу мала прийти військова сила у вигляді загонів "Червоної Гвардії", що мала навести порядок у вигляді "червоного терору" як проти політичних опонентів, так і проти саботажників. Практика залякування, тортур та вбивств обернулась проти самих ідейних поплічників Маркса-Леніна у Фінляндії – вони стали втрачати довіру більшості населення.

Спроба "червоного наступу" на Ювяскюля та Міккелі на початку березня 1918 р. не вдалася і ініціатива перейшла до військ Маннергейма [5: 54]. А вже 15 березня 1918 р. починається контрнаступ урядових сил на південь в напрямку Тампере, найважливішого промислового центру соціалістичної Фінляндії, який був чи не єдиним оплотом (окрім Гельсінкі і Віїпурі) в обороні та захисту "червоної революції" [5: 55]. Військові дії почалися з північного сходу від міста в районі селища Лангемякі 20 березня 1918 р., і вже за тиждень Тампере було взято в кільцеву облогу урядовими військами. Вирішальний наступ на центр промислового міста Маннергейм дав наказ розпочати вночі 3 квітня 1918 р., що мав супроводжуватись потужною артилерійською підтримкою зі сходу та заходу від околиць Тампере [8: 116]. У цей же час урядові війська домоглися важливої перемоги в селищі Раута на Карельському перешийку, і підступили на східні рубежі поблизу Віїпурі. Зранку 6 квітня 1918 р. майже повністю зруйноване Тампере було звільнено від "червоних заколотників", урядові війська почали контрнаступ на південь, у бік Гельсінкі [8: 121]. Битва за Тампере стала найбільшим і

найзапеклішим боєм не тільки в ході визвольної війни у Фінляндії, а й у всій новітній історії Скандинавії, адже у ньому брало участь 16 тис. урядових і 14 тис. "червоних" бійців. Поразка загонів "Червоної Гвардії" в Тампере і звістка про висадку німецьких окупаційних сил на крайньому західному фінляндському півострові Ганконіемі ще 5 квітня 1918 р. зруйнували плани соціалістичного уряду Фінляндії та керівництво РСФСР про поширення "червоної пролетарської революції" на фінляндські терени. В ніч з 6 на 7 квітня 1918 р. Рада Народних Уповноважених соціалістичної Фінляндії провела своє останнє засідання в Гельсінкі і вирішує відступити поближче до Петрограда – у Віпурі. Так, вже 12-13 квітня 1918 р. німецькі війська та підпільні загони "Шюцкора" легко звільнили Гельсінкі від решток "червоних заколотників" і провели спільний військовий парад 14 квітня 1918 р., передавши місто представникам фінського Сенату [8: 125-126].

Тим часом, розуміючи, що війна за "*світову пролетарську революцію*" у Фінляндії програна, уряд соціалістичної Фінляндії вночі 26 квітня 1918 р. тікає морем з Віпурі до Петрограда. Громадянська, а радше визвольна війна у Фінляндії була фактично закінчена, а німецькі окупаційні війська значно прискорили поразку "червоних заколотників" і скоротили час війни. Невелика частина території Фінляндії все ще залишалася окупованою: це був бастіон Іно, розташований на південному узбережжі Карельського перешийка, за 35 км на захід від Петрограда. Після наполегливих переговорів і під загрозою артилерійського обстрілу фортечний гарнізон, який складався на той момент виключно з російських офіцерів та солдат, був змушений покинути Іно, але перед відходом встиг підірвати гармати. 15 травня 1918 р. у бастіон Іно парадним маршем зайшли урядові війська незалежної Фінляндії, а вже наступного дня, 16 травня 1918 в Гельсінкі відбувся парад перемоги: центральними вулицями міста церемоніальним маршем пройшли представники всіх піхотних полків, артилеристи, єгері, сапери, волонтери шведської бригади, а в кінному строю – ескадрон кавалеристів драгунського полку провінції Уусімаа, який особисто очолив генерал Маннергейм, головнокомандувач молодої національної фінської армії [8: 127 – 128].

Так завершилась визвольна війна у Фінляндії, яка тривала 111 кровопролитних днів. Попри те, що "червоні заколотники" на початок війни майже повністю контролювали щільно заселений промисловий південь Фінляндії, в той час як урядові сили контролювали північні малонаселені терени, здійснити свої маргінальні цілі ні Маннеру, ні Куусінену так і не вдалось. Військова інтервенція Німецької імперії змусила "Червону Гвардію" соціалістичної Фінляндії в значній мірі залежати від військової та економічної допомоги РСФСР, проте вона була замала і не регулярна через громадянську війну в самій Росії …

Однак, в керівництві РСФСР не задовольнились поразкою своїх ідейних побратимів з Фінляндії. Після зближення Гельсінкі з Берліном влітку 1918 р. більшовицька Москва починає бойові дії проти місцевих самостійників у Карелії, аби не дати фінськими військами приєднати цю територію до своєї країни. Протягом травня 1918 р. – жовтня 1920 р. на території східної (район міста Аунус) і північної (район міста Ухтуа) Карелії в точилась повстанська війна проти більшовизації карельського етносу [2: 312]. Аби допомогти своїм етнічним братам-карелам, протягом жовтня 1918 р. – січня 1919 р. фінські добровольчі єгерські загони зайняли повіти Репола, Порас'ярві і Повентса Олонецької губернії РСФСР. А вже 21-22 квітня 1919 р. добровольча армія з території Фінляндії здійснила масований наступ у

Східній Карелії в напрямку міст Аунус і Петрозаводськ [5: 75]. Проте такі дії підштовхнули більшовиків на рішучу відсіч – наприкінці червня 1919 р. розпочався контрнаступ "Червоної Армії", тож фінські добровольці були відкинуті за лінію колишнього кордону Великого князівства Фінляндського і Олонецької губернії Російської імперії. Відновився своєрідний status quo ante bellum. Насаджуючи мир у Карелії більшовицькі каральні загони розгорнули "червоний терор" проти місцевих самостійників, водночас відкрито погрожуючи Фінляндії розпочати похід на її територію за провал "народної соціалістичної республіки" Маннера-Куусінена. Розуміючи усю критичність ситуації уряд Фінляндії не захотів і надалі вести війну з більшовиками, тому вимушено пішов на мирні перемовини. Через економічну післявоєнну скруту як Фінляндії, так і РСФСР, урядам цих країн довелось згортати військові дії один проти одного і переходити до мирного врегулювання міждержавних взаємин. 14 жовтня 1920 р. у естонському місті Тарту делегації з Москви та Гельсінкі підписали мирну угоду між РСФСР та Фінляндією, війна закінчилась, проте лише на не тривалі 19 років [2: 351].

Не вгамувавшись знищенням незалежних республік в Україні, Білорусі, Грузії та Азербайджані протягом 1917-1922 рр. більшовицька Москва все ж не полишала власних надій на повернення в орбіту свого прямого впливу щодо втраченої Фінляндії та країн Балтії. Нагода для нового лідера – вождя світового пролетаріату Сталіна, підвернулась у кінці 1939 р., коли Європу огорнула напруга та загроза нової світової війни. Ідея створення нового "народного уряду" Фінляндії виникла в Кремлі ще тоді, коли йшли мирні переговори в Москві про розмежування демаркацію державних кордонів СССР та Фінляндією, восени 1939 р. Знаючи впертість урядовців Фінляндії, сталінське керівництво пішло на авантюру – вимагало віддати Москві майже весь Карельський перешийок (територія завдовжки 90 км на північ від Ленінграду) окрім Вііпурі в обмін на великий шмат лісистих і болотистих угідь Карелії [20: 188]. У випадку, якщо ж Гельсінкі відмовиться від запропонованих територіальних змін, у Сталіна був власний козир в цьому питанні – маріонетковий уряд під проводом комуніста-втікача Куусінена.

В середині листопада 1939 р. фінляндсько-совєцькі переговори про перенесення державного кордону завершились нічим, як і прогнозував Сталін, тому В'ячеславу Молотову та Клименту Ворошилову було дано вказівку готуватись до війни і сформувати підпільний "народний уряд" Фінляндії, який мав очолити Куусінен. Вночі 26 листопада 1939 р. прикордонне селище Майніла Ленінградської області СССР було обстріляно з території Фінляндії перевертнями з НКВД, а вже за 4 дні – 30 листопада 1939 р. – Москва розпочала Зимову Війну проти Гельсінкі і розпочала наступ на Карельському перешийку [19: 123].

Зранку 1 грудня 1939 р. московське радіо офіційно оголосило про створення на окупованій фінляндській території в містечку Терійокі (нині Зеленогорськ у складі РФ) так званої Фінляндської Демократичної Республіки (фін. *Suomen kansanvaltainen Tasavalta*) під протекцією СССР [4: 30]. Уряд цієї маріонеткової держави був зібраний на базі керівництва створеної ще у 1918 р. у Москві Комуністичної партії Фінляндії, яка перебувала на еміграції в Ленінграді та Петрозаводську. На чолі "народного уряду" Фінляндії і керівної партії в ній Сталін поставив старого перевіреного більшовика Куусінена. Окрім нього, до складу новоутвореного "народного уряду" в Терійокі увійшли Акселі Антіла як міністр оборони і командувач "Фінляндської Народної Армії", Тууре-Вальдемар Леген як міністр

внутрішніх справ і керівник фінляндського відділення НКВД, а також, Паасо Прокконен як міністр у справах Карелії і наглядач за етнічними чистками на окупованій "Червоною Армією" території [9: 95]. Керівна верхівка СССР негайно визнала "народний уряд" Куусінена і уклала з ним "Договір про дружбу", а нова "народна республіка" протягом грудня 1939 р. була офіційно визнана ще й такими країнами світу Монголія і Тува [8: 96].

Вже 2 грудня 1939 р. між урядами СССР і так званої "народної" Фінляндської Демократичної Республіки у Москві був укладений "Договір про взаємодопомогу і дружбу" [3: 31]. Основні положення цього договору відповідали вимогам, які раніше Москва пред'являла Гельсінкі, а саме передача територій на Карельському перешийку, продаж ряду островів у східній частині Фінської затоки, здача в оренду Гангко. В обмін на це передбачалась передача "Фінляндській народній республіці" значних територій в Східній Карелії і грошова компенсація. Стаття 8 зазначеного договору обіцяла ратифікацію документа «*в якомога короткий термін народними органами в столиці Фінляндії – місті Гельсінкі...*» [20: 159].

Керівництво СССР вважало, що використання у власній пропаганді факту створення "народного уряду" і укладення з ним договору про взаємодопомогу, засвідчує про дружбу і союз Москви та Гельсінкі при збереженні незалежності Фінляндії, дозволить вплинути на фінське населення, посиливши розклад в армії і тилові. Протягом січня 1940 р. відбувалися поодинокі зустрічі Молотова з офіційними представниками Швеції та США, на яких оголошувалося про визнання тільки "народного уряду" Фінляндії [10: 16]. Під час цих зустрічей як в Москві, так і в Стокгольмі, совєцькі дипломати наголошували на тому, що законний уряд Фінляндії нібито втік до Таллінна, а отже, країною більше не керує. На засіданнях Ліги Націй в Женеві представники СССР неодноразово заявляли, що «*відтепер буде вести переговори тільки з "народним урядом" Куусінена, який вимушений переховуватись в Терійокі, через фашистську риторику і антигуманні дії командувача буржуазної каральної армії Маннергейма...*» [2: 231].

Щоб якось підтримати законність дій "народного уряду" Фінляндії і підкріпити силою вимогу обміну фінляндських територій ще на стадії переговорів в Москві восени 1939 р. керівництвом СССР було поставлене завдання терміново розгорнути власну "фінську" дивізію, яка з грудня 1939 р. була оформлена у "Фінляндську Народну Армію" [12: 54]. Оскільки напередодні війни в СССР прокотилися кілька хвиль репресій та етнічних чисток по відношенню до фінськомовного населення (фінів, інгерманландців, карелів, вепсів та саамів), етнічних кадрів для створення подібної "армії" в Москви не вистачало. Тому "армія", якою командував Анттіла, складалась не з фінів чи людей фінно-угорського походження, а з білявих слов'ян, більшість з яких були білорусами та поляками. За весь період Зимової війни участі в бойових діях "Фінляндська Народна Армія", яка налічувала від 15 до 25 тис. бійців, практично не брала і знаходилася в тилу "Червоної Армії", охороняючи "народний уряд" в Терійокі, а також захоплені військові склади та аеродроми на Карельському перешийку [13: 211]. "Фінляндська Народна Армія" повинна була замінити у Фінляндії окупаційні частини "Червоної Армії" і стати військовою опорою "народного уряду" Куусінена, проте затримка наступу на лінії Маннергейма не дозволила цьому здійснитись. Тим часом, в Управлінні пропаганди та агітації ЦК ВКП(б) був підготовлений проект інструкції "З чого почати політичну та організаційну роботу комуністів в районах, звільнених від влади білофінів", в якій

вказувалися практичні заходи щодо створення "народного" фронту на окупованій території Фінляндії [15: 147]. Незважаючи на те, що "Фінляндська народна армія" не брала активної участі у бойових діях, з кінця січня 1940 р. Ворошилов попросив Антгілу через Кірілла Мерецкова здійснити спеціальні розвідувально-диверсійні завдання на півночі Карельського перешийку: знищувати склади боєприпасів в тилу фінських військ, підривати залізничні мости, мінували дороги, відрізати залізничне сполучення Вііпурі-Гельсінкі [12: 56].

Спочатку більшовицьке керівництво планувало поширити легітимацію "народної республіки" з Терійокі і найближчих сіл півдня Карельського перешийку на територію всієї Фінляндії, саме тому Сталін і Молотов запросили 15 січня 1940 р. Куусінена і Антгілу до Москви для негайного укладення миру [4: 202]. Проте, чергова наступальна фаза "Червоної Армії" від Койвісто до Кякісальмі пов'язана із проривом лінії Маннергейма в середині січня 1940 р. призупинилась вже за тиждень. Коли стало зрозуміло, що війна затягується, а фінський народ не підтримує маріонетковий "уряд" Куусінена, з газетних шпальт та радіомовлення СССР назва "народної" Фінляндської Демократичної Республіки відійшла в тінь і більше не згадується. Окрім цього, додалась і вкрай несприятлива для Москви міжнародна ситуація – уряди США, Франції та Великої Британії, які були заклопотані війною з Німеччиною, почали вимагати припинення війни і налагодження мирних відносин СССР з дійсним урядом Фінляндії у Гельсінкі. З 25 січня 1940 р. керівництво СССР змушене було визнати фінляндський уряд у Гельсінкі законним і єдиним у Фінляндії [18: 160]. Совєцька ж дипломатія була змушена укладати мир з "буржуазним" урядом Фінляндії, який донедавна не вважала законним. Вже 20 лютого 1940 р. воєнізовані загони НКВД примусово вивезли "народний уряд" Фінляндії з Терійокі спочатку до Ленінграду, а пізніше до Петрозаводська [4: 178]. 12 березня 1940 р. на зустрічі у Москві представники Фінляндії та СССР уклали мирну угоду, в які "народна" Фінляндська Демократична Республіка та її лідер Куусінен не згадуються [19: 154]. Московська мирна угода офіційно завершила Зимову війну, при цьому, попри тактичну перемогу СССР, стратегічно перемогла Фінляндія, яка все ж вимушена була поступитись Москві власними територіями – Карельським перешийком, кількома островами у Фінській затоці і частиною північних півостровів Рибачий та Середній. Після цього нарком закордонних справ СССР Молотов оголосив про те, що «*фінляндський "народний уряд" вимушений був саморозпуститись і переїхати задля власної безпеки з Терійокі до столиці совєцької Карелії*...» [11: 304]. Так завершились усі спроби більшовицького керівництва здійснити державний заколот з побудови у демократичній та незалежній Фінляндії маріонеткової "народної республіки" на соціалістичний лад.

Проведений комплексний аналіз джерел та вивчення широкого кола наукової літератури з досліджуваної проблематики дозволяє зробити кілька важливих висновків:

1) період 1917-1940 рр. став для незалежної Фінляндії справжнім випробуванням на міцність як самостійної європейської держави у боротьбі за свою свободу та демократію;

2) Жовтневий переворот і подальша ескалація військового конфлікту як в Росії, так і в самій Фінляндії призвели не до національного розбрату, а до консолідації справжніх фінських патріотів навколо Сенату Свінгуфвуда та Армії Маннергейма;

4) події Першої світової війни та революційного надриву в Петрограді і Гельсінгфорсі вивели на нову фазу ідею державної самостійності Фінляндії, політична еліта якої була представлена у своїй більшості нащадками шведських колоністів, тож прагнула не дати будь-якій російській владі затягти свою Батьківщину до нового колоніального ярма;

4) чітке розуміння становища Росії та Німеччини спочатку у 1914-1918 рр., а потім СССР і Третього Райху в 1939-1945 рр. змусило переважну більшість фінляндців обрати рейки самостійного розвитку, попри всі спроби затягнути їх в орбіту своїх вищих планів із загарбанням і переділом світу;

5) революція 1917 р. стала відправною точкою для здійснення рішучих кроків: проголошення незалежності Фінляндії та подальшої національно-визвольної боротьби з її ворогами;

6) більшовицькі спроби створити у Фінляндії власну маріонеткову "народну республіку" як у 1918 р., так і в 1939-1940 рр. були провалені через нерішучість виконавців кремлівського плану та потужну відсіч легітимної фінляндської влади;

7) в підсумку, попри територіальні втрати та людські жертви, Фінляндська Республіка збереглася і є на сьогодні однією з найрозвинутіших країн Європи і світу, а жорстка конкуренція на європейських ринках стимулювала розвиток виробництва і поліпшення якості продукції, завдяки чому експортні поставки Фінляндії постійно збільшувалися, сприятливим чином позначаючись на економічному становищі країни.

Приклад Фінляндії, у контексті новітньої російсько-української війни, є дуже актуальним і показовим, адже маленька фінська нація змогла встояти перед нищівною мілітарною потугою більшого у кількасот разів ворога і не допустити на своїй території створення керованих з Кремля маріонеткових державних утворень. Українці мають врахувати історичний досвід Фінляндії і прилаштувати його до реалій сьогодення, аби не дати поширитись гангрені під назвою "ДНР/ЛНР" на всю територію України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров К. Красная агрессия / К. Александров // Советско-финская война 1939-1940 гг. / Ред.-сост. А. Тарас. – Мн., 1999. – 64 с.
2. Амбарцумов Е. Советско-финляндские отношения. – М., 1956. – 562 с.
3. Барышников В. Советско-финляндская война 1939-1940 гг. / В. Барышников // Новая и новейшая история. – 1989. – № 4. – С. 25 – 39.
4. Барышников Н., Барышников В. Рождение и крах «терийокского правительства» (1939-1940). – СПб.-Хельсинки, 2003. – 242 с.
5. Валь Э. Война Белых и Красных в Финляндии в 1918. – Таллин, 1936. – 100 с.
6. Ковальов Д. Фінляндський рух єгерів: між кайзером та царем. / Д. Ковальов // Питання німецької історії: зб. наук. пр. – Д.: Ліра, 2014. – С. 189 – 203.
7. Маннергейм К. Мемуары // Пер. с финского Куйиала, часть 1. – М., 1999. -544 с.
8. Маннергейм К. Мемуары // Пер. с финского Злобин, часть 2. – М., 1999. – 526 с.
9. Мельтюхов М. Народный фронт для Финляндии? / М. Мельтюхов // Отечественная история. – 1993. – № 3. – С. 88 – 100.
10. Носков А. Незнаменитая война // Красная звезда. – 30.11.1989. – С. 13 – 20.
11. Похлёбкин В. СССР – Финляндия: 260 лет отношений 1713-1973 / В. Похлёбкин. – М.: Международные отношения, 1975. – 471 с.

12. Семиряга М. Политическая подоплека «зимней войны» // Советско-финская война 1939-1940 гг. Хрестоматия. Ред.-сост. А. Тарас. – Мн., 1999. – С. 48 – 66.
13. Соколов Б. Тайны финской войны / Б. Соколов. – М., 2000. – 366 с.
14. Сто замечательных финнов / ред. Т. Вихавайнен. – Хельсинки, 2004. – 781 с.
15. Чубарьян А. Канун трагедии: Сталин и международный кризис: сентябрь 1939 – июнь 1941 года / А. Чубарьян. – М., 2008. – 223 с.
16. Широкорад А. Финляндия. Через три войны к миру. – М., 2009. – 384 с.
17. Юссіла О. Від Великого князівства до сучасної держави / О. Юссіла, С. Гентілля; пер. з фін. М. Гаутала, В. Пилипенко. – К.: Унісерв, 2002. – 407 с.
18. Jussila O. Terijoen hallitus / Osmo Jussila. – Porvoo, Helsinki: WSOY, 1985. – 200 s.
19. Raunio A. Sotatoimet: Suomen sotien 1939-45 kulku kartoin. – Vantaa, 2004.– 312 s.
20. Suomi J. Talvisodan tausta – Neuvostoliitto Suomen ulkopolitiikassa 1937-1939 / Juhani Suomi. – Helsinki: Otava, 1973. – 246 s.

Рекомендовано до друку науковим керівником д.і.н., проф. В.О. Василенко
Стаття надійшла до редакції 18.02.2016

УДК 929Шульгін:323.019.51(470+571)"1907/1917"

ПОГЛЯДИ В.В. ШУЛЬГІНА НА ВИЩУ МІРУ ПОКАРАННЯ

А.С. Коробчук
студентка IV курсу історичного факультету
Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова
Тел. +38068–898–90–07; email: miss.korobchuk@yandex.ru

У статі автор розглядає позицію депутата Державної Думи Російської імперії II-IV скликання В.В. Шульгіна, щодо вищої міри покарання. Розкриває лінію аргументації його противників і соратників стосовно розглянутого питання. Акцентує увагу на аналізу тогочасних подій в Думі В.В. Шульгіним у його власних спогадах. Наводить приклад, який підтверджує актуальність даного розгляду цього питання на пострадянському просторі.

Ключові слова: Державна Дума; В.В. Шульгін, «бомбісти», «Суд Лінча».

The article author reveals the position the Russian Empire's State Duma's deputy of the II-IV convocation V. Shulgin as to the capital punishment. The author reveals Shulgin's opponents and supporters' arguments regarding the issue. The article emphasises attention on the analysis of those events in the Duma described by Shulgin in his memoirs.The author gives an example that confirms the topicality of the researched issue on the post-Soviet territory.

The key words: State Duma, V. Shulgin, bombers, Lynch law.

В статье автор рассматривает позицию депутата Государственной Думы Российской империи II-IV созыва В.В. Шульгина, по высшей мере наказания. Раскрывает линию аргументации его противников и соратников по рассматриваемому вопросу. Акцентирует внимание на анализ тогдашних событий в Думе В.В. Шульгиным в его собственных воспоминаниях. Приводит пример